

ג. דברי ראשונים בשאלת המסורת והיצירה

דברי ראשונים על קיומה של יצירה בתורה שבעל פה

עד כה עסקנו בעיקר במקורות חז"ל, ומבין הראשונים ראינו את דברי הרמב"ם, שהרחיב בעניין זה וכתב בבירור שחלק מן ההלכות שבתורה שבעל פה לא התקבל במסורת מסיני אלא נלמד על ידי חכמים. ראינו גם את דברי הריטב"א, האומר שהקב"ה לא נתן למשה רבנו את כל פרטי ההלכה כשהם מבוררים וחתוכים אלא השאיר פרטים רבים ללימודם והכרעתם של חכמים במשך הדורות. כעת נראה מקורות נוספים בדברי הראשונים העומדים בשיטה זו.

• בפירושו למסכת סוכה כותב רש"י:

קלים וחמורים – דברים הלמדין בקל וחומר, שניתנו לדון מעצמן לכל אדם ולא פירשו כלום בסיני.

(רש"י, סוכה כ"ח א, ד"ה "קלים וחמורים")

הדינים הנלמדים בקל וחומר נלמדו על ידי חכמים בעצמם, ללא קבלה כלשהי מסיני.⁶⁴

• בספר הכוזרי (מאמר ג', כג ואילך) מתמודד ריה"ל עם שיטתם של הקראים, ובהקשר זה הוא עוסק בהרחבה בעניין התורה שבעל פה והשתלשלות המסורת ומדגיש את עניין המסירה מדור לדור. לצד זאת הוא נותן מקום גם לחידושים שחכמים דורשים בתורה מעצמם, אף שלא קיבלו אותם במסורת. כך נאמר שם:

תורתנו קשורה בהלכה למשה מסיני, או יוצאת מן המקום אשר יבחר ה'... במעמד שופטים ושוטרים וכהנים וסנהדרין. ואנחנו מצווים לשמוע אל השופט הממונה בדורו...

אכן רוב מצוותינו נסמכות אל משה, הלכה למשה מסיני...

אחדות ממצוותינו מקורן מן המקום אשר יבחר ה', ובתנאים המוזכרים...

(ספר הכוזרי, ג', לט)

64 א. אמנם רש"י מצמצם זאת דוקא ללימודים במידת קל וחומר, וכפי שיטתו המובאת בפרק ג' עמ' 109, אך לכל הפחות במידה זו חכמים מחדשים הלכות ללא מסורת מסיני. ועיין עוד שם, הערה 58 אות ב'; פרק ה', הערה 42 אות ג'.

ב. עיין עוד דברי רש"י המובאים בפרק ב' עמ' 57.

רוב ההלכות, לדעת ריה"ל, מקורן במסורת מסיני,⁶⁵ אך ישנן גם הלכות מחודשות, שנדרשו על ידי הסנהדרין היושבים בלשכת הגזית.

בהמשך הדברים מציע ריה"ל דרך פרשנית ליישב את פשט הפסוק "וספרתם לכם ממחרת השבת" (ויקרא כ"ג, טו) עם ההלכה שספירת העומר מתחילה בט"ז בניסן ולא דוקא ביום ראשון בשבוע, וכותב לגבי פרשנות זו:

...אחד השופטים או הכהנים או המלכים הטובים בעיני האלוהי היטיב לפרש כך, והסכימו הסנהדרין וכל החכמים על ידו... ונתחייבנו לקבל קביעה זו כמצוה, כי מן המקום אשר יבחר ה' באה...

(שם, מא)

אפילו לגבי דין בסיסי כמו מועד הקרבת קרבן העומר וחג השבועות, ריה"ל אינו טוען שבוודאי זו מסורת מסיני, אלא מציע אפשרות שדין זה התחדש בדור מן הדורות, מתוך פרשנותם של חכמים.⁶⁶ כלומר, שההלכות המחודשות אינן רק בפרטים קטנים ומקרים חריגים אלא לעיתים גם בדברים בסיסיים ויסודיים.

• הרמב"ן מתייחס לעניין זה בכמה מקומות,⁶⁷ ונביא מדבריו בהשגותיו לספר המצוות לרמב"ם. הרמב"ן שם שולל את הדעה שהציווי "לא תסור" חל גם על דיני דרבנן וטוען שהציווי חל רק על מה שאמרו חכמים כפרשנות לדברי התורה עצמה:

...אבל הדבר הברור המנוקה מכל שבוש, הוא שנודיע, שאין הלאו הזה "לא תסור" אלא במה שאמרו בפירושי התורה, כגון הדברים הנדרשים בתורה בגזרה שוה או בבנין אב ושאר שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן או במשמעות לשון הכתוב עצמו, וכן במה שקבלו הלכה למשה מסיני תורה שבעל פה... כי התורה ניתנה לנו על ידי משה רבינו בכתב, וגלוי הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים.⁶⁸ וחתך לנו יתברך הדין, שנשמע לבית דין הגדול בכל מה

65 בעניין זה נרחיב בפרק ג'.

66 בהמשך מזכיר ריה"ל אפשרות נוספת, שהדבר נודע בנבואה. אולם יש לדייק בלשונו, שאפשרות זו מופיעה לגבי הקביעה שמועד הקרבת העומר יחול תמיד ביום הראשון של חול המועד פסח דוקא, ולא לגבי עצם הפרשנות של הכתוב, שאין הכוונה ליום ראשון בשבוע. על כל פנים, ודאי שריה"ל מציג גם אפשרות שכל הדין נקבע על ידי חכמים ולא ניתן במסורת או בנבואה. (לגבי האפשרות של התערבות הנבואה בפרשנות התורה – עיין בכרך ב', פרק י"ז).

67 עיין גם דבריו המובאים בפרק ב' עמ' 56, ובתחילת פרק ו'; פירוש הרמב"ן לתורה, דברים י"ז, יא.

68 = לא תהיה הסכמה בין הדעות בכל השאלות החדשות שיעלו.